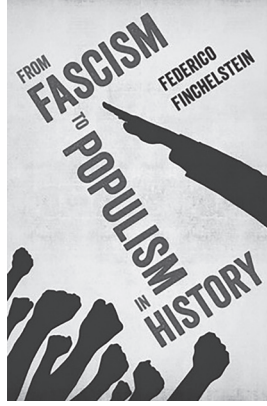

Faşizmden Popülizme (From Fascism to Populism in History)

Bekir Halhalli*

Federico Finchelstein, Çeviren: Ali Karatay, İletişim Yayınları, 2019, 320 Sayfa, ISBN-13: 9789750525926

Faşizm ve popülizm kavramlarına ve stratejilerine dair akademik ilgi son yılların güncel konuları içerisinde yer alıyor. Farklı akademik disiplinlerden araştırmacılar ve akademisyenler, faşizm ve popülizmin merkezi ve çevresinde incelenen çoğu tartışmaları, kendi bilimsel formasyonlarının bakış açıları çerçevesinde değerlendirmeye çalışmaktadır. New York City’de bulunan New School for Social Research’de çalışmalarını yürüten tarih profesörü Federico Finchelstein’in, ilk baskısı 2019 yılında Türkçe’ye çevrilen bu kitabında; “Faşizm nedir? Popülizm nedir? Faşizm ile po-

pülizm arasındaki ilişki ve etkileşimi, tarihsel ve kavramsal bağlamda nasıl okumalıyız?” gibi sorulara tarihsel örnek ve analizlerle cevap vermektedir. Bununla birlikte faşizm ve popülizm terimlerinin sıklıkla kullanılması, onları diktatörlük veya otoriter politik rejimlere bağlar.

Bu terimler, Avrupalı olmayan faşist hareketlerle ilgili olarak bu siyasi sistemlere hitap etme konusunda derin deneyime sahip olan Finchelstein için bir analiz nedeni oluşturmaktadır. Popülizm ve faşizm kavramlarının geleceğini anlamaya yönelik olan bu çalışma, geçmişini doğru öğrenip, anlamlandırarak; geleceğe

ilişkin analizler yapma iddiası taşıyor. Kitap, "Teşekkür" (s.9-12) ve "Önsöz" (s.13-25) kısımlarının ardından; "Giriş: Faşizmi ve Popülizmi Geçmişin Işığında Düşünmek" (s.27-58), "Birinci Bölüm: Tarihte Faşizm" (s.59-140), "İkinci Bölüm: Tarihte Popülizm" (s.141-226), "Üçüncü Bölüm: Demokrasi ve Diktatörlük Arasında Popülizm" (s.227-304) ve "Sonsöz: Yeni Bir Enerjiyle Dolmuş Popülizm" (s.304-313) olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır. Ayrıca eserde, "Dizin" (s.314-320) de belirtilmiştir.

Birinci bölüm, faşizm teriminin tarihsel tanımıyla başlar ve kökeni Kuzey İtalya'ya kadar gider. Faşizmin kurucusu olan Benito Mussolini, bu hareket için 20. yüzyılın başlarına da atıfta bulunur. Yazar, Batı Avrupa uluslarında egemen liberal hükümetler üzerindeki etkisini sürdüren aydınlanmaya karşı ideolojik bir tepki olarak üretildiğini, ancak her şeyden önce Sovyet sosyalizminde yer alan aydınlanma radikalleşmesine karşı tezahür ettiğini vurgulamaktadır. Bu analiz perspektifinden, Batı Avrupa'da geliştirilen ve Adolf Hitler'in yükselişiyle sonuçlanan en radikal dönem ile Latin Amerika ve Asya'ya kadar uzanan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki tüm sağcı hareketler tartışılmaktadır. Yazar bu hareketleri analiz ederken faşizmin hem Avrupalı hem de Avrupalı olmadığını vurgulamaktadır (s.59). Diğer bir deyişle, faşizmin küresel ve ulus-aşırı tarihi boyutlarını inceleyerek; hem ulusal seviyede formüle edilmiş biçimlerini hem de Atlantik'in iki yakasında ve ötesinde neden olduğu düşünsel değişim ve

dönüşümlerin altı çizilmektedir. Yazar bunu yaparken, Avrupa dışındaki faşizmi eylem kapasitesinden yoksun bir özne olarak görmeyi sert bir şekilde eleştirerek; meselede Avrupa-dışı bir yaklaşımın tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (s.91).

Yazar, faşist hareketler için ortak olan özellikleri şöyle sıralamaktadır: Tanımlanmış bir teorik siyasi platformun olmaması, iktidar/gücün hızlı bir şekilde yükselmesi, devletin totaliter vizyonu, liderin karizması, sivil toplumun iptali için zorunlu kamu ve özel sektörlerin arasındaki farkların ortadan kalkması, bir iç düşman ihtiyacı ve iktidar birikimi için kalıcı bir arayış. Yazara göre dile getirilen tuhafıklar faşizmin ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Söz konusu hareketler, içkin siyasi şiddet ifadesinde zirve noktasına ulaşmaktadır. Bu minvalde, sonraki bölümlerde görüleceği gibi bu bölümü değerli kılan ve faşizmde ayrıcalıklı bir yer tutan şiddetin popülizmde olmamasıdır.

İkinci bölümün teması, herhangi bir kesin içerikten yoksun olduğu için popülizm teriminin kavramsallaştırılması ve faşizmle karşılaştırılmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden formüle edilen faşizmin, popülizm haline gelmesidir (s.139-141). Yazar, devrimler ve faşist rejimler Avrupa'da ortaya çıkıp güç kazanmışken, popülist rejimlerin ilk olarak 1945'ten sonra Latin Amerika'da ortaya çıktığını ileri sürmüştür (s.141). Yine yazara göre kıdemli tarihçilerin düştüğü hata; Avrupa, ABD ve Latin Amerika'nın bugünden ziyade geçmişleriyle benzerlik taşıdığı iddiası-

dır. O halde, Finchelstein'in önerdiği tarihsel çerçevede; kıtalar (aynı zamanda ülkeler) ve rejimler arasındaki şartıcı sürekliliği yakalayabilmek için popülizmin farklı ve toplumsal bağlamlara göre yeniden formülasyonunun soykütüğüne bakmak gerekir. Modern popülizme post-faşizm¹ perspektifinden bakan Finchelstein, Peronizmin² faşizm olmadığını ama faşizmin onun kökeninde bulunduğunu ileri sürer (s.170). Yazara göre popülizmin teorileştirilmesi için faşizmle popülizm arasındaki tarihsel ilişkiye de bakmak gerekir. Örneğin, yakın döneme baktığımızda: ABD'de Donald Trump, Venezuela'da Hugo Chavez, Fransa'da Marine Le Pen ve Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan özellikle tarzları itibariyle hem pratik hem de teorik bakımdan Hitler ve Mussolini ile bağlantılıdır; ancak, aynı zamanda klasik faşizmden köklü bir kopuşu da temsil etmektedirler (s.171). Bu liderlerin faşist olmadıkları söylenebilir fakat siyasetleri faşist tarihsel bir arka plana sahiptir. Klasik faşizmden farklı olarak, mevcut sağcı popülist hareketlerin demokratik sistemlerin dışında güç kazanmaya çalışmadığı, ancak içlerinde derin bir hak kısıtlaması uyguladık-

¹ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da kurulan faşist partiler, "neo-faşist" veya post-faşist sıfatıyla anılmaktadır. Post-faşizm ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli Avrupa siyasi partilerinde değiştirilmiş bir faşizm biçimini benimseyen bir etikettir.

² Peronizm (İspanyolca: Peronismo), Arjantin'de 1946-1955 arasında ve 1973-1974'te devlet başkanlığı görevinde bulunan General Juan Peron'un popülist ve milliyetçi politikalarına verilen isim. Bu politikayı savunanlara, "Peronist" denmektedir. Latin Amerika'da bir bütün olarak popülizmin ilk kez iktidara geldiği yerdir ve tarihsel bir öneme sahiptir.

ları belirtilmektedir. Yine, solun bir devlet kapitalizmi içinde daha fazla sosyal içermeyi istediği her iki popülist grupta da ekonomik-sosyal sorun olarak ortaya çıkar ve sağ bunu göçmen karşıtı yabancı düşmanlığı ve piyasa ekonomisi adı altında özel güçlü bir renk tonuyla yapar.

Bölümün sonlarına doğru yazar; "Popülizm özetini halk egemenliğine, liderliğe ve kapitalist bir toplumun ne şekilde örgütlenip yönetilmesi gerektiğine dair karma ve tutarsız fikirler kombinasyonu," olarak açıklamaktadır (s.200). Zira bu açıklama, kitabın en kritik yönünü göstermektedir. Bu anlamda yazar iki çelişkili söylem arasında hareket eder. Bunlardan biri popülizmde var olan belirsizliği kabul etmektedir. İkincisi ise popülizmin bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi diktatörlük ile eşanlamı olmadığını teyit etmesine rağmen, diktatörlüğü modern popülizmin temellerinden biri olarak kabul etmektedir. Bunun dışında otoriter seçimli demokrasi biçimi olarak popülizm, yazar tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında, faşizm ve popülizm deneyimlerini birbirinden ayırarak yeni bir tarihsel bağlamda ele alınmaktadır. Ancak burada Atlantik ve ötesindeki popülizmin sağ-sol konumları ve varsa sağdan sola ve tersi geçişlerine dair bir açıklama bulunmamaktadır.³

Üçüncü başlık olan; "Demokrasi ve Diktatörlük arasında Popülizm" de

³ Yazar klasik popülizme; Arjantin'de Peron'u, neoliberal popülizme Arjantin'de Carlos Menem'i, neoklasik sol popülizmde Arjantin'den Krichner'i ve Neoklasik sağ popülizmde ise Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan ile Macaristan'da Obran'ı örnek olarak göstermesine rağmen bunların konum ve geçişlerine değinmemiştir.

Finchelstein, popülizmi halk ege-menliği nosyonuna bağlamış ve bu nosyonu liderler ve halk arasında sınırlandırmıştır. Popülizmin diktatörlük ile eşanlamlı olmadığını teyit etmesine rağmen, diktatörlüğü modern popülizmin temellerinden biri olarak kabul ederek, diktatörlük ve demokrasi arasındaki popülizmin sürekli tarihsel analizinin gerekliliğini ifade eder. Demokrasi ile diktatörlük arasındaki var olan karmaşık ve değişken bağlantılarda gömüllü olduğuna değinen yazar, bu komplike teorilerin ancak tarihsel çerçevede inceleneceğini önermektedir (s.228). Popülizm ile diktatörlük arasındaki temel farkın ise ikisinin de siyasi şiddete dair birbirine zıt yaklaşımlarda yattığını ileri sürer. Ancak daha alakalı sayılabilecek şey toplumda temel bir araç olarak seçim başarısının önemi, yoğun

milliyetçilik ve geniş ideolojik spektrumda ortak olan özelliklerin karakterize edilmesidir. Bir diğer deyişle, demokrasi bağlamında günümüz güçlü popülist liderlerin faşist fikirleri, seçimli otoriterizm formuna dönüşmüş General Juan Peron'a benzemektedir. Örneğin; Fransa'da Le Pen, Türkiye'de Erdoğan, Venezuela'da Maduro ve ABD'de Trump gibi liderler. Yazarın ısrarla vurgulamak istediği, tarihsel olarak popülizm lidersiz başarılı olmaz; fakat bu otoriter demokrasiye dayalı liderlik, faşizmden doğmuş ve ondan farklılaşmıştır. Aynı zamanda bahsedilen siyasi liderler, popülist terimlerle yeniden formüle edilen neo-liberal bir geleneğin takipçileri olarak tanımlanmaktadır.

"İslami popülizm, diye bir şey söz konusu olabilir mi?" sorusuna yazar, İslami popülizmin yanlış bir kavram

olduğunu iddia etmektedir (s.293). Finchelstein, İslami popülizm kavramının sömürgeci bir geçmişe sahip Batı'nın basmakalıp ifadelerini güçlendireceğini varsaymaktadır. Müslüman coğrafyalarındaki halkın bütün olarak algılandığı *ümme*t anlayışının da evrenselden ziyade ulusal boyuta sahip olduğuna değinmiştir.

"Yeni Enerjiyle Dolmuş Popülizm" başlıklı sonsöz bölümünde ise yazar, daha önce tartıştığı popülizmin hem genetik hem de tarihsel olarak faşizm ile bağlantısını irdelemektedir. Dolayısıyla yazar, İkinci Dünya Savaşı sonrası popülizmin demokratik pratiği, hem liberal düzene verilmiş bir cevap hem de onun bir eleştirisi olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır (s.310).

Sonuç olarak, Finchelstein bu kitapta; tarihte ve teoride yaşanan farklılık-

ları, faşizm ve popülizm ekseninde ulusal ve ulus-aşırı bağlamlarını karşılaştırarak öne çıkarmaya çalışmıştır. Kitap siyaset teorisi ve tarihsel yaklaşımla onlarca yıldır tartışmalı bir konu haline gelen popülizmin kapsamı hakkında bir tartışmayı teşvik ederken, kavramları ve mevcut siyasi rejimlerle olan ilişkisini de anlamamızı sağlamaktadır. Bu 320 sayfalık kitap, güncel ve tarihsel popülizm tartışmalarının güzel bir örneğidir. Ayrıca zamanlaması son derece yerinde. Özellikle popülizm alanında dikkate değer bir eser olduğunu düşündüğüm bu çalışmanın ikinci baskısı yapılacaksa; sağ-sol popülizm formlarının ayırt edici özelliklerine ve varsa sağdan sola ve tersi geçişlerin eleştirileriyle, eserin daha kıymetli bir yere ulaşacağını da belirtmek isterim.